

פרק ב: כניסת גויים להר הבית

נוכחותם של הגויים אויבי ישראל בהר הבית, צריכה להטריד את מנוחתו של כל ירא ה'. וכך מביאים להלכה רבים מהפוסקים, כי הרואה את מקום המקדש בחורבנו, צריך לומר את המזמור מתהילים (עט) הפותח במילים "מזמור לאסף – אלוקים, באו גויים בנחלתך, טמאו את היכל קדשך..." (ב"ח ומ"ב או"ח סימן תקסא). המזמור מתאר דברים קשים ומצערים שארעו, אך הוא פותח בכניסת הגויים למקום. בעצם העובדה שבאו הגויים אל נחלת ה' - בזה הם טמאו את היכלו (כפי שמבאר שם האלשיך). ואף על פי שניתן לומר, כי נחלת ה' היינו מקום המקדש עצמו ולא הר הבית, נראה לומר, שהצער מתחיל עוד הרבה קודם לכניסתם למקדש, שהרי כלל הארץ נחשבת לנחלת ה', וכל התקדמות של דריסת רגל מצידם אל הקודש פנימה, מהווה עוד פריצת גדר המחללת את המקום. אמנם, במציאות הרצויה, יש מקום גם לגויים בהר הבית. כאשר הקים שלמה המלך את בית המקדש, הוא התפלל לה' שיקבל את תפילת המקום הזה, והוא אף מזכיר כי יש מקום לשמוע לתפילתם של גויים: "וגם אל הנכרי אשר לא מעמד ישראל הוא, ובא מארץ רחוקה למען שמך..." (מלכים א ח, מא). וכך מובא בכמה מן הנבואות העתידיות, כי המוני גויים עתידים לבוא אל הר הבית: "והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלקי יעקב..." (ישעיה ב, ג; ובדומה לזה במיכה ד, ב). מה באמת דינו של גוי בהר הבית? האם מותרת כניסתו? האם אנו צריכים לעודד את הגויים להיכנס, או שמא עלינו להשתדל למנוע זאת מהם?

האם מותר לגויים להיכנס עד החיל?

במשנה בכלים (א, ח) נאמר, כי אסור לגויים ולטמאי מתים להיכנס לתוך שטח החיל שבהר הבית (שהוא שטח המקיף את השטח המקודש יותר, הנקרא "העזרה"). לפי הדברים הללו נראה לכאורה, כי דין הגוי שווה לגמרי לדין טמא המת: כשם שלטמא מת מותר להיכנס להר הבית עד החיל, כך גם מותרת כניסתו של הגוי לשם.

אמנם, יש מקום לומר, כי דין זה אינו כל כך ברור. לגבי טמא המת, ראינו שיש לימוד ברור ממשנה רבינו המתיר את כניסתו (כשם שמשנה הכניס לשם את עצמות יוסף). לעומת זאת לגבי הגויים, לא זו בלבד שאין אנו מוצאים לימוד המתיר את כניסתם – אלא אדרבה: אנו מוצאים גזירת חכמים, המשווה אותם לזבים "לכל דבריהם" (שבת פג,א; נידה לד,א). ממילא, מאחר שזב אסור בכניסה להר הבית, הרי שאף הגוי אסור בכניסה לשם. לפי הבנה זו, דברי שלמה המלך על כניסת הגויים, נאמרו בטרם נגזרה גזירת החכמים בעניין, וגזירה זו כנראה עתידה להתבטל בעתיד, כאשר נזכה למציאות מתוקנת יותר, כמתואר בנבואות העתידות.

על מנת ליישב הבנה זו עם דברי המשנה בכלים יש לומר, כי דברי המשנה נאמרו בטרם נגזרה הגזירה האמורה על הגויים, ובאותו הזמן כניסת הגויים אכן היתה מותרת עד החיל. אפשרות אחרת היא, כי דברי המשנה נאמרו רק לפי דין התורה, ואילו מדרבנן כניסת הגויים באמת אסורה לכלל הר הבית (אם כי אפשרות זו מתאימה רק לשיטת הראשונים הסוברים, כי איסור הכניסה לחיל הוא מן התורה; ומצאנו אפשרות דומה לזה בדברי התוספות ביבמות ז,ב ד"ה רבי יוחנן, לגבי איסור כניסת טבול יום בהר הבית, שמן התורה רק בעזרת הנשים חל האיסור, וייתכן שהבינו כן בדעת רש"י שם).

גזרו על הגויים להיות כזבים

בניגוד לאפשרות המוצעת על ידינו, כמה מפרשני המשנה בכלים מבארים, כי הגזירה על הגויים להיות כזבים לכל דבריהם, לא נאמרה לעניין שילוח המחנות, ועל כן הגויים מותרים בכניסה להר הבית עד החיל (ר"ש, רא"ש, רע"ב, תפארת ישראל). לפי הסברם יש לומר, כי הגזירה על כל "דבריהם" של הגויים, משמעותה דברים שהם עוסקים בהם, כמו מגע ומשא או היסט, ואילו המחנות מהם משלחים את הטמאים, אינם בכלל "דבריהם". מפרשים אלו סוברים, כי איסור הכניסה אל החיל אינו אלא מדרבנן, וממילא לא ניתן לפרש לשיטתם, כי דברי המשנה נאמרו רק לפי דין התורה. אולם גם הרמב"ם, הסובר כי איסור הכניסה אל החיל הוא מן התורה (כפי שמוכח מדבריו בפירושו למשנה בכלים שם, כי זב שנכנס לחיל לוקה שמונים), מזכיר בהלכותיו (בית הבחירה ז,טז;

ביאת המקדש ג,ה) איסור כניסה לגויים רק לחיל, ומפשטות דבריו נראה, כי להר הבית כניסתם מותרת.

הנחת היסוד של מפרשי המשנה שהזכרנו היא, כי הגזירה על הגויים להיות כזבים קדמה לדברי המשנה, וכפי שאנו מוצאים בגמרא בשבת (פג,א), המביאה גזירה זו כהנחת יסוד, ומקשה ממנה על דברי התנאים. בנוגע לזמנה של גזירה זו, בגמרא בשבת (יז,ב) נזכרת הגזירה על תינוק נכרי שיהא מיטמא בזיבה, כדי שלא יהא תינוק ישראל רגיל אצלו במשכב זכור – והיא נגזרה בזמן שמאי והלל. כמה מהראשונים סוברים, כי המדובר באותה גזירה (כך עולה מרש"י נדה לד,א ד"ה גזרו, המביא את הטעם של הרגל התינוק לגבי הגזרה על הגויים כזבים; כך הוא במאירי עבודה זרה לו,ב, וכך עולה מדברי הרמב"ם בהלכות מטמאי משכב ומושב ב,י).

אמנם, יש ראשונים שנראה מדבריהם כי המדובר בגזרות נפרדות. כך אנו מוצאים בדברי התוספות (שבת כא,ב ד"ה מונח), המתייחסים לטומאת השמנים על ידי היוונים בזמן החשמונאים, ומביאים אפשרות שהגזירה על הגויים שיהיו כזבים נגזרה עוד קודם לכן (ואפשרות זו מובאת שם גם ברשב"א, וכן במיוחס לר"ן בשם רבינו יהונתן ובשם הרא"ה). המהרש"א שם מבאר, כי הגזירה הראשונה נאמרה דווקא על גוי שיראה מראה של זוב, שתחול עליו טומאת זיבה, ואילו הגזירה השניה נאמרה על תינוק – אפילו שלא יראה זוב (כפי שכותב רש"י שם יז,ב "שמטמא בזיבה – ואפילו אינו זב"). אמנם, מפשטות דברי התוספות, המתייחסים לגויים כאל זבים, משתמע שאין הדבר תלוי בראייה ממשית של זיבה, ונראה יותר להבין בדבריהם, שהגזרה הראשונה נאמרה על גדולים ולא על קטנים, ואילו הגזירה האחרונה נאמרה אף על תינוק נכרי (וכך מבאר רבי יצחק הכהן רפפורט לפני כשלוש מאות שנה, בספרו "בתי כהונה" בביאורו על ביאור הרא"ם לסמ"ג הלכות חנוכה).

מכל מקום, גם לפי הבנה זו, המדובר בגזרה שקדמה לזמן המשנה, וממילא אין מכאן ראיה לאפשרות של איסור מאוחר יותר שלא נזכר במשנה. אכן, ישנם דברים המופיעים במשניות, שמקורם קדום עוד יותר, וייתכן שאיסור הכניסה לחיל קדם זמן רב לגזירת החכמים על הנכרים כזבים. כך באמת משיג הרב יצחק אייזיק הלוי בספרו דורות ראשונים א,ה עמודים 233-234 על דברי הר"ש

הני"ל – וייתכן שלהבנתו באמת מאז הגזירה על הגויים כזבים כניסתם אסורה לכל הר הבית. אולם אם אכן היה מקום להלכה ולמעשה לאסור על הגויים את הכניסה לכל הר הבית, מסתבר, שלא היה על המשנה להזכיר בסתמא את היתר הכניסה עד החיל (וכך משיב על דבריו בספר "דברי דעת" על מסכת זבים עמוד עז – הרב יאיר וולף, ירושלים תשע"א).

על אף האמור, הרב מרדכי אליהו בתחומין כרך ג (עמוד 423) מביא את הטעם הנזכר, של הגזירה על הגויים להיות כזבים לכל דבריהם, בהקשר זה של איסור כניסת גויים להר הבית. ייתכן לומר, שהרב אליהו לא התכוון לומר בהכרח, שגזירת הטומאה היא הטעם בגללה יש לאסור עליהם את הכניסה, אלא הוא רק רצה להדגיש את טומאת הגויים, ואת החומרה בה עלינו להתייחס לנוכחותם שם; אך בימינו יש מקום לאסור כניסת גויים מטעם אחר, מן התורה ולא רק מגזירת החכמים, כפי שיתבאר.

היעב"ץ: לא היו מניחים לגויים להיכנס להר הבית

בשו"ת שאילת יעב"ץ (חלק ב סימן יז) כותב, כי בזמן הבית לא היו מניחים לגויים להיכנס לתוך כלל שטח הר הבית, אלא אם כן היה בזה צורך בשביל עבודת הכהנים, כמו להדליק אש בשביל בית המוקד בשבת. דברים אלו נראים לכאורה תמוהים, שהרי אם כניסת הגויים להר הבית מותרת, מדוע באמת לא היו מניחים להם להיכנס?

נראה לבאר את דעתו, על פי הלכה המופיעה ברמב"ם בפרק העוסק בהלכות מורא המקדש (בית הבחירה ז,ב): "ולא יכנס לו אלא לדבר מצוה". דין זה אינו נזכר בדברי חז"ל במפורש לגבי הר הבית, והכסף משנה על הרמב"ם במקום מבאר, כי הרמב"ם למד זאת בקל וחומר מהאמור בדיני בית כנסת. אם לבית כנסת אין להיכנס שלא לצורך (ואפילו אם רוצה לקרוא לחברו צריך לומר דבר הלכה או פסוק, כמבואר בגמרא במגילה כח,ב), על אחת כמה וכמה שלהר הבית, שקדושתו הרבה יותר גדולה, ולשם הכניסה בטומאה אסורה, שאין להיכנס שלא לדבר מצוה. על פי הדברים הללו יש לומר, כי אם אנו איננו רשאים להיכנס למקום אלא לדבר מצוה, כדי שלא לפגוע בקדושת המקום, בוודאי שאין לאפשר את כניסתם של הגויים, בצורה שאינה מכבדת את המקום (וכך מובא במגילת

תענית לגבי אלכסנדר מוקדון, שכאשר הוא רצה לבוא למקדש, הורה לו גביהה בן פסיסה לחלוץ את נעליו וללבוש אנפילאות שאין בהם עור; ומסתבר שהוא הדין לכל דיני מורא מקדש, שיש להקפיד בהם גם לגויים).

כמובן, שגוי המגיע על מנת להתפלל לאלוקי ישראל (כפי שמבשרות לנו הנבואות העתידיות), אינו מבזה את המקום, ומסתבר שלא לגוי כזה התכוון היעב"ץ בדבריו (ראה עוד מה שכתב שם לגבי כניסת גר תושב, שאולי לגביו לא גזרו שלא להיכנס לחיל; דבר שעל פניו נראה דחוק, שהרי המשנה אינה מחלקת). אולם גוי הבא בתור תייר לבקר במקום על מנת להתרשם וליהנות מהמקום – בלי כל צד של מצוה - גם אם הוא אינו נכנס אל תוך שטח החיל, הרי שהוא פוגע בקדושת המקום, ואין לאפשר את כניסתו. על אחת כמה וכמה שאין לאפשר את כניסתו של מי שמתכוון לחזק את שליטת אויבי ישראל במקום, ונראה, כי בכלל מצות התורה של מורא המקדש, עלינו לעשות ככל אשר ביכולתנו על מנת למנוע את כניסתם.

לסיכום: כניסת גויים לתוך שטח הר הבית מותרת רק כאשר היא נעשית לצורך מצוה, כתפילה לה' אלוקי ישראל, או סיוע לחיזוק השליטה היהודית במקום (ומסתבר, שאם הוא מקפיד על דיני מורא המקום על פי ההלכה, אינו לובש נעליים מעור וכו', הרי שכניסתו מסייעת). גם במקרה זה, כניסת הגויים מותרת אך ורק עד לשטח החיל, כמו שמותרת הכניסה ליהודים טמאי מתים. כניסת גויים לשם מטרות תיירותיות בלבד אסורה, ועל אחת כמה וכמה שאסורה הכניסה למי שרוצה לפגוע באחיזה היהודית במקום, וחובה עלינו למנוע את כניסתם של גויים כאלו.